

LITERATURE:

1. Заставнюк Л. І., Зигрій О. В. *Організаційно-економічні засади формування системи раціонального використання і охорони земельних ресурсів у агроформуваннях ринкового типу. Інноваційна економіка. Тернопіль, 2015.* http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 01.04.2021).
2. Zyhrii, O., Kovalchuk, Yu. () *Legal Basis of Land Market Regulation in Modern Ukraine // Eurasian Academic Research Journal. № 2/2018, p. 22-27* (дата звернення: 28.03.2021).
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31.03.2020 № 552-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/go/530-20> (дата звернення: 28.03.2021).
4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. Відомості Верховної Ради України, 2002. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/page> (дата звернення: 28.03.2021).
5. Зигрій Ольга. *Законодавче забезпечення процесу становлення та функціонування ринку землі в Україні. Актуальні проблеми правознавства. Випуск 2 (18) 2019.* <http://dspace.wupn.edu.ua/bitstream/...pdf> (дата звернення: 28.03.2021)
6. Зигрій О., Копча С. *Земельне законодавство в сфері регулювання земельних прав в Україні та в західноєвропейських країнах. Актуальні проблеми правознавства. Випуск 1 (21) 2020.* <http://appj.tneu.edu.ua/index.php/apl/article/download/859/846> (дата звернення: 28.03.2021)

УДК 347

Кожевникова В. О.

д.ю.н., професор кафедри

цивільного права та процесу

Національного авіаційного університету

ЗЛОВЖИВАННЯ СУБ'ЄКТИВНИМ СІМЕЙНИМ ПРАВОМ

Категорія зловживання суб'єктивним сімейним правом залишається не досить дослідженою в сімейно-правовій науці, не зважаючи на її актуальність та важливість для розвитку сучасної доктрини. Так, у юридичній літературі загалом висвітлюються різні підходи до правового розуміння зловживання суб'єктивним правом взагалі. Аналіз проблеми зловживання правом тісно пов'язаний із необхідністю з'ясування самого поняття «суб'єктивне право». Межа суб'єктивного права як моделі поведінки, визначається тими правомочностями, які входять до

змісту цього права [1, с.133]. У законодавстві України в найбільш концептуальному вигляді заборона зловживання правом закріплена у ст. 23 Конституції України від 28.06.1996 р. [2], відповідно до змісту якої кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. Відповідно до ч. 3 ст. 13 ЦК України, не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. Частиною б ст. 13 ЦК України передбачено, що в разі недодержання особою при здійсненні своїх прав вимог, які встановлені чч. 2–5 цієї статті, суд може зобов'язати її припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені законом. Крім того, згідно з ч. 3 ст. 16 ЦК України, суд може відмовити в захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення нею положень чч. 2–5 ст. 13 ЦК України. Зазначені положення цивільного законодавства зокрема застосовуються й для учасників сімейних правовідносин.

В науковій літературі тлумачення поняття «зловживання» вказують на таку особливість зловживання, як використання «добрих засобів» для завдання негативних наслідків, зла, шкоди. При зловживанні використовуються «добрі засоби», котрі від початку не призначені для завдання зла, наприклад, довіра, повноваження, право. Поняття «зловживання» цілком органічно пов'язується з поняттями, котрі мають позитивне змістовне навантаження, утворюючи у такий спосіб логічні словосполучення, наприклад, зловживання довірою, зловживання повноваженнями, зловживання правом [3, с. 20].

В юридичній літературі під зловживанням правом (суб'єктивним) прийнято вважати особливий вид юридично значущої поведінки, яка полягає у соціально шкідливих учинках суб'єкта права, у використанні недозволених конкретних форм у межах дозволеного законом загального типу поведінки, що суперечить цільовому призначенню права. Зловживання сімейними правами полягає, насамперед, у недобросовісному їх здійсненні. Зазвичай прийнято вважати, що будь-які дії, вчинені з наміром завдати шкоди, навіть якщо ця мета не була єдиною, чи принаймні головною, є формою зловживання правом [4, с. 116]. Крім того, не є винятком й інші форми зловживання суб'єктивним правом, однак в положеннях чинного законодавства України вони можуть чітко і не зазначатись.

Існує позиція, що термін «зловживання правом» у його буквальному розумінні означає використання права заради зла у тих випадках, коли уповноважений суб'єкт володіє правом, діє в його межах, але завдає якої-небудь шкоди правам інших або суспільству загалом. Наприклад, батьки використовують належне їм право на особисте виховання дитини всупереч його призначенню. А суперечить інтересам дитини все те, що тягне за собою її неправильне виховання [5, с. 71] (наприклад, один з батьків, з яким постійно проживає дитина, чинить опір іншому на побачення з дитиною).

Теорія зловживання правом повністю заснована на недостатньо обміркованій термінології. Її формула «зловживання правом» є ніщо інше, як суперечність, так як, якщо я користуюсь власним правом, то моя дія дозволена, а якщо вона

недозволена, то саме тому, що я переходжу межі свого права та дію без права. Тобто, будь-яке зловживання вже тому, що воно недозволене, не є здійсненням права, і що зловживання правом не являє собою юридичної категорії, відмінної від недозволеної дії [6, с. 173]. Тому «зловживання суб'єктивним правом» існує взагалі за межею права як такого.

Так, М. В. Логвінова, досліджуючи проблеми зловживання батьківськими правами, вказує, що коли батьки привчають дітей до вживання алкогольних напоїв, жебракування, вони не зловживають правом (в них такого права немає), вони діють за межами права дозволеної поведінки, і у такий спосіб вчиняють протиправне діяння. Але при цьому, КК України містить норму, яка передбачає настання кримінальної відповідальності за зловживання опікунськими правами (ст. 167). Під зловживанням опікунськими правами кримінальне право розуміє або використання їх у корисливих цілях (зайняття житлової площі підопічного, переоформлення квартири на своє ім'я), або залишення підопічного без нагляду (відсутність контролю за поведінкою, навчанням, відсутність уваги до стану його здоров'я). У такому разі, виявляється, що цивільне та сімейне законодавство не дають визначення поняттю «зловживання правом», а норми кримінального законодавства, без розуміння самої сутності зазначеного терміну, запроваджують за зловживання правом кримінальну відповідальність [7, с. 41].

Окремої уваги потребує позиція щодо необхідності «відродження» в положеннях СК України норми, яка б передбачила позбавлення батьківських прав у разі зловживання батьківськими правами. Зловживання батьківськими правами, як один з проявів протиправної поведінки батьків у структурі цивільно-правової відповідальності батьків за порушення, вчинені неповнолітніми, входить до складу порушення, вчиненого батьками щодо своїх дітей [7, с. 43]. Тому передумовою виникнення зловживання правом на практиці має місце недостатня чіткість правової регламентації тих чи інших суспільних відносин, що дає змогу учасникам нехтувати суб'єктивним правом.

Аналіз наявної доктрини сімейного права свідчить про те, що зловживання сімейними правами, на думку вчених, може поділятися на такі види:

1) правомірне зловживання суб'єктивним сімейними правами (легалізоване): явно не виходить за межі встановленого СК України суб'єктивного права. Такий підхід обґрунтовується її тим, що зловживання батьківськими правами може бути правомірним з огляду на особливу природу та специфіку сімейних правовідносин [8, с. 61]. Підтримуючи вказаний підхід варто зауважити, що окреслені висновки потребують додаткової аргументації та дослідження.

Зазвичай, зловживання завжди виступає протиправною поведінкою, яка спрямована на порушення прав та законних інтересів. Проте, правомірна поведінка, внаслідок якої було завдано шкоди або створено загрозу заподіяння шкоди, на перший погляд навряд чи може визнаватися зловживанням, так як в діях особи, відсутній склад правопорушення [7, с. 41–42]. Разом з цим, встановленими залишаються виключення з зазначеного правила, а саме коли має місце зловживання батьківськими правами, таке зловживання може бути правомірним. Межу між правомірною поведінкою батьків та зловживанням

батьківськими правами встановити важко, а інколи майже неможливо. Однак, можливо встановити критерії, за якими поведінку батьків або одного з них (опікунів, піклувальників, тощо) як безпосередніх учасників сімейних відносин можна вважати зловживанням сімейними правами. Отже, до таких критеріїв належить: протиправність діяння, яка загалом виражається у використанні батьківських прав всупереч інтересам дитини; вина; завдана немайна або майнова шкода або створення загрози заподіяння такої шкоди;

2) протиправне зловживання суб'єктивним сімейним правом (не легалізоване, неприпустиме), що явно виходить за межі встановленого СК України обсягу суб'єктивного права, є неправомірним, таким, що порушує моральні засади суспільства, суперечить меті здійснення права (зловживання батьківськими правами – заподіяння фізичної, психічної, моральної шкоди дитині). Такий підхід є більш прийнятним для сучасної науки сімейного права України, саме тому більшість учених вважає, що зловживання сімейним правом може мати місце лише у випадку незаконної (протиправної, аморальної) поведінки учасників сімейних відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кот О. О. Проблеми зловживання суб'єктивним правом у цивільному праві України. Вісник Національної академії правових наук України №4 (75)2013. 133-141 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Папутін В. Ю. Зловживання корпоративними правами: цивільно-правовий аспект: дисертація. Київ, 2014. 233 с
4. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: Алерта, 2017. 494 с.
5. Мироненко В. П. Відповідальність батьків за неналежне виховання дітей за сімейним та цивільним законодавством України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2000. 193 с.
6. Глібо С. В. Зловживання правом при здійсненні банківської діяльності // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2010. № 929. С. 173. (Серія: право. Спеціальний випуск).
7. Луць В. В. Деякі аспекти приватного регулювання договірних відносин у господарській діяльності // Розробка механізму правового регулювання договірних відносин у підприємницькій діяльності / за ред. академіка АПрН України В. В. Луця. Київ: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. С. 40-45.
8. Малиновский А. И. Злоупотребление правом. Москва, 2000. 352 с.61.